

הנער דן: מוסייה תהלימוזיגר (מימין) בבן-שמן

ההווה היהודי כפזורה, של מועקות השואה חילב ביצירה האותנטית החדשה. חייו ויצירתו של דן בן-אמוץ — שהם היינו הך — מסמלים את כל התהליך הזה של יצירה-עצמית של אומה.

עד כאן על דן בן-אמוץ כמשל, מכאן על דן בן-אמוץ האיש. הרבה סופר ועוד יסופר על תולדות-חייו.

על הנערה-העולה מפולין, חניך בן-שמן, על ההתגייסות לחיל-הים הבריטי והצרות שהיו לו שם ביבשה, על הבריחה לפלמ"ח, על תהלימוזיגר שהפך בטעות לשעוני ווייגר הוא שעון באירש, אך תהלימוזיגר פירושו אומרת-הילים), על שעוני שהפך לבן-אמוץ, על הפעילות למען עלייה ב', על סיפוריו וספריו ומאמריו ומדוריו.

מהי תרומתו של דן בן-אמוץ לתרבות הישראלית? (המשך בעמוד 50)

"לא ידענו"

אחרי טבח כפר-קאסם החליטה קבוצת-חברים, ובמרכזו חברי מערכת "העולם הזה", להביא למירסום הדברים על אמה ועל חמתה של הצנארה ה"ביטחונית" של דוד בן-גוריון. ברגע האחרון נכנעה הצנארה, וניתן למרסם את פרטי הטבח בעיתונות. קבוצת החברים החליטה להוציא חוברת מיוחדת, ובה הדברים שכתבו כמה מהיוצרים הבולטים במדינה על הטבח. בחוברת זו הופיעה גם כתבה של דן בן-אמוץ, שפורסמה ב-7 בדצמבר 1956 — כחמישה שבועות אחרי הטבח — ב"מעריב". הכותרת היתה, "לא ידענו". בכתבה זו היה בפעם הראשונה רמז — ולוא גם עקיף — על מוצאו האמיתי של דן בן-אמוץ. רק מעטים ידעו אז שדן אינו צבר, יליד תל-אביב, כפי שהיה רשום בתעודת-הזהות שלו.

לחן הרשימה: משהו שאירע: שולחנו את הרשימה הבאה ואנו רואים לעצמנו חובה קדושה לפרסמה במיסגרת התגובה שלנו. שבוע ימים חלף מאז קראנו אותה והיא עדיין רודפת אחרינו ואינה מרפה. אם אתם מחפשים הומור ושעשועים במדור הזה, אנא, פיסחו על הרשימה הבאה:

השעה 2 אחר הצות. זה שלוש שעות שלא זזתי מהכסא. אני שומע את רחש הים מחוץ לחלונני, אך הפעם הוא אינו מצליח להשכיח דבר. העיר ישנה. כולם שכחו או לא רוצים לדעת. האנשים הסתגרו בבתים הלכנים והם אינם בוכים. מגשתי גרמני הערב. גרמני אמיתי, לא יהודי. אין לי מושג איך הוא הגיע הנה. עמד ליד מכונת אוטומט ושתה קפה. שאל אותי משהו בגרמנית והתחלנו לדבר. הוא לבש חליפה שחורה למרות שהיה חם. בידו האחת החזיק תיק ובשניה מקל טיול. שערותיו היו בהירות מאוד. בן 40 אולי. מצחו הגבוה ופניו המאורכים אמרו חכמה. כשהיניך ראיתי מיד שהוא אחר, שהוא אנושי כל כך — שהוא אדם. מוזר שלא שאלתי אותו מה הוא עושה כאן. הגרמנית שלי חזרה אלי פתאום. למרות שלא דיברתי את השפה הזו שנים רבות. (באתי ארצה עם עליית הנוער ב-1937). דיברנו על תיאטרון תחילה. (לקחו אותו לראות את "מחזה רגיל"). אחר כך דיברנו על מוסיקה והוא אמילו הבן למה לא רוצים לשמוע כאן את שטרואס. דיברנו על מוסיקה ועל הרבה דברים אחרים. אינני זוכר כבר איך נסחפתי לנושא המסוכן. נדמה לי שדיברנו על המצב בעולם ועל חדשות העיתונות. ופתאום, מבלי שתהיה אפשרות לחיסוג ולצאת מזה איכש"ה, דיברנו על השואה ועל מה שהגרמנים עוללו לעם היהודי. (הורי לא הגיעו ארצה. האדם האחרון שראה את אבי סיפר שראה אותו חופר תעלה לצד הכביש ובעינו דמעות. את עניני הדמעות הוא הוסיף ודאי. מעולם לא ראיתי דמעות בעיני אבי). שאלתי את הגרמני מה היתה תגובתו ותגובת אנשים נאורים ואינטלקטואלים כמוהו לעניני מחנות ההסגר והנאזים. רציתי לדעת איך הוא ישן באותם הלילות, האם ישן עם אשתו, השיחק עם ילדיו? לא שאלתי את השאלות האלה בצורה פרובוקטיבית. סתם רציתי לדעת. תשור בתו הדהימה אותי.

"לא ידעתי", אמר, "לא ידעתי כלום."
"זה לא יתכן", אמרתי. "זה לא יתכן שלא ידעת דבר. לא קראת עיתונים? לא שמעת מחבריך, משכניך?"
"לא", אמר הגרמני. "העיתונים לא כתבו על כך. איש לא סיפר לי. תאמין לי."

לא האמנתי לו כמובן. לא רציתי להאמין שהוא ינסה להתחמק בצורה כזו, וזה, לא תיארתי לעצמי שהוא יעז לחזור על התירוץ הנדוש הזה. הסתכלתי ישר לתוך עיניו ופתאום ראיתי שהוא גרמני. עיניו היו רעות ומימיות ושפתו היו צרות וחלקות. בחילה תקפה אותי. רציתי לירוק בפניו. אך במקום זה שילמתי בעד הקפה שלי וכבר עמדתי ללכת כשהוא עזר בעדי פתאום ואמר: "סרח לי שאני מעכב בעדך. רציתי לשאול אותך שאלה אחת בלבד. אתה נראה לי כאדם אינטליגנטי ורגיש מאוד. מה היתה תגובתך כששמעת על המיקרה שקרה לפני חודש בכפר קאסם?"

"מה כוונתך? שאלתי."
"כוונתי, אמר הגרמני, "להרגשתך. מה היתה הרגשתך? האם ישנת יפה בלילות? נשקת לנערך? קראת שיריה?"
"איני מבין", אמרתי. "מה קרה בכפר קאסם?"
"אל תגיד לי שלא שמעת", אמר.
"לא שמעתי דבר", אמרתי.
"זה לא יתכן", אמר הגרמני. "לא יתכן שלא שמעת מידידיך ושכניך. האם לא קראת על כך בעיתונות?"

"לא", צעקתי. "אני קורא יום-יום את העיתון ולא קראתי בו דבר על כפר קאסם. תאמין לי! למה אתה מתכוון? מה קרה שם שהיית הייתי לדעת אותו דבר, לכל הרוחות?"
אך הוא לא ענה. הוא הסתכל בי פתאום בחשד. לא זה היה יותר מחשד. זו היתה ידיעה אוימה. הוא הסתכל בי כאילו שעניי היו רעות ומימיות וכאילו ששפתי היו צרות וחלקות. פיו הרעיד קמעה. הוא רצה לירוק בפני אך במקום זה הוא שילם עבור הקפה ששהה ויצא לתוך הרחוב מבלי להסב את פניו.

הדרור שלי — לקו בכך, מי בהרבה ומי במעט. ודווקא הרגישים שבהם. יתכן שגם ההתמרדרות ההירואית שלו עם המוות היתה המשך לתפיסה זו.

דן בן-אמוץ, הצבר המושלם, הי איש שרבות רצו לחקות אותו, שיי לם מחיר יקר עבור יצירה עצמית זו. לעולם לא נדע כמה יקר. יתכן שסופו היה חלק מן המחיר.

אפשר לחלוק על ההנחה ששילם מחיר כלשהו. לכאורה היה דן אדם מאושר, שהיה לו הכל. תמיד היה מוקף מעריצים. הוא חי בדיוק כפי שרצה. הוא נהנה מכל ההנאות שביקש. אף-פעם לא הייתי בטוח באושרו זה. ראיתי אותו שכור ממש, אחרי שאשתו עזבה אותו עם ילדיו. ראיתי אותו שכור שנית, כאשר נפרד מבתיה אפולו. עצם התשווקה להיות מוקף תמיד בהמולה של תיקשורת, בנשים, יתכן שהעידה על איזשהו חסר. על פחד מפני ברדיות.

אינני בטוח. אשאיר את השאלה פתוחה.

היצירה העצמית של דן בן-אמוץ הייתה יותר מאשר סמל של דור. היא היתה משל לאומי.

כשם שדן בן-אמוץ יצר את עצמו, זורק את חומר-הגלם המיובא (ישר) תו הקדומת) האומה העברית החדשה כולה יצרה את עצמה, תוך שיי מושל בחומר כזה ופסילתו החלקית. במידה מסוימת זה נכון לגבי כל אומה חדשה, הנוצרת בעיקבות תהליך של הגירה. האומה האמריקאית החדשה יצרה את עצמה, תוך שימוש בחומרים תרבותיים שהובאו מבריטניה. היא יצרה את המיתוס של המערב הפרוע, את החוויה החדשה של כובשי המרח"בים, תוך הרחפת הפשע על רציפים. כך האוסטרלים. כך הניו-זילנדים. כך הקנדים. כך האומות של אמריקה הלטינית. כך הבורים בדרום-אפריקה.

האומה העברית החדשה בארץ ישראל לא היה לה זמן להתפתחות הדרגתית, איטית, לאורך מאות בשנים.

היא נולדה באיחור רב, בשלהי התקופה הקולוניאלית, בסוף תקופת ההתפשטות של הגזע הלבן, בראשית ההתערורות האיריים של עמי העולם השלישי.

לכן היתה לירתה של האומה העברית החדשה אקט סינתטי יותר, צמיחה ללא שורשים עמוקים, על בסיס אידיאולוגי סיטי כוזהמיסכה של האתמול היהודי, של

קשוח, הסרירגשות, אמיץ-לב עד כדי טירוף, גיבור.

הוא שילם עבור שינוי-דמות זה מחיר יקר מאוד. משה ריין לא היה מסוגל להתקרב לבני-אדם. לא היו לו ידידים. הוא החניק את רגשותיו עד כדי כך, שלא היה מסוגל עוד להראות כל רגש שהוא. הוא לא היה מסוגל עוד לפחד, ולכן לקה בסידרה ארוכה של תאונות ופציעות, שהיו יכולות להימנע בני קל. עד גיל מאוחר מאוד לא ידע אהבה עדיי נה. אל בני-מישפחתו התייחס כאל זרים. מי שמאמין שמחלת-הסרטן נובעת גם ממ"תחים פנימיים, יכול לחשוב שגם מותו, בגיל צעיר למדי, היה המחיר הסופי ששילם.

זאת היתה הדרגמה לנער העולה החדש מהעירייה רובנו שהיה צעיר בתשע שנים ממושה דיין. הוא חולל בעצמו מהפכה דומה.

כמשך הרבה מאד שנים היה דן התגלמות הצבר שאינו יודע רגשות, הבז לרגשות. הוא החניק בתוכו כל רגש כלפי מוצאו, כלפי מישפחתו, כלפי הוריו. הוא התכחש להם לחי לושין, עד כי לא רצה לשמוע עליהם גם מפי ניצוליי-שואה, שידעו מה עלה בגורלם. רק כשבור הרבה שנים התפרצו רגשות אלה החרי צעה. במסיבת-הפרירה שלו, כשכבר בקטע אחד של כתביו וקרא אותו באוזני מוזמניו, בחר דווקא בקטע שתיאר את פרידתו מאמו בפולין. קטע מלא חרטה. את הקטע הזה קרא יוסי בנאי ליד קירבו.

המשבר המישפחתי של דן ואש"תו אלן, היחס לשלושת ילדיו, הסיי כת האהבה למין מסע-ציד בלתי-סוסק שאינו מכיר יחס עמוק ורגי שות עמוקים — כל אלה נבעו, לדעתי, מאותה מהפכה פנימית. זה המחיר ששילם.

כאשר כבר היה חולה אנוש, סיפרה אשתו הראשונה, אלן, לעיתונאית — משמע, לפיר"סום — על יחסו של דן אליה ואל ילדיו. היא טענה שגם כאשר הוסכם עם פרידתם שהוא יזמין מדי שנה את שלושת ילדיו ארצה, על חשבוננו, בלילו חרשתיקין כאן, עשה זאת רק פעם אחת. למעשה נתק הקשר שלו עם ילדיו מאלן. רק אחד מהם בא ללווייה.

זה נשמע כמו משה ריין. זה היה הצד השני של המטבע של הגיבור-הצבר, שאינו יכול להרשות לעצמו רגשות, קשרי-מישפחה, אהב עמוקה, בכי רבים מבני הדרור הזה —